

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

STUDIER

TIL

DANSK MEDICINALHISTORIE

AF

KRISTIAN CARØE

UDGIVET MED UNDERSTØTTELSE AF
DEN GREVELIGE HJELMSTJERNE-ROSENCRONESKE STIFTELSE

KØBENHAVN OG KRISTIANIA
GYLDENDALSKE BOGHANDEL
NORDISK FORLAG

FR. BAGGES KGL. HOFBOGTRYKKERI

1912

Dansk-norsk-svenske læger og kirurger.

Foredrag i „Svenska Läkaresällskapet“ i Stockholm Febr. 1910.

INDTIL universiteterne i Upsala og København omtrent samtidigt blev oprettede, havde universitetet i Rostock været det for Norden fælles universitet, i alt fald det, hvortil de fleste nordiske studerende først søgte, når de drog ud på deres studierejser, der ofte strakte sig over mange år og mange lande. Og selv efter de to ældste nordiske universiteters oprettelse blev det længe ved at være således; forgæves var det, at kong Hans allerede 1498 forbød danske studenter at drage til andre universiteter, Upsala alene undtagen, førend de havde studeret i det mindste tre år i København; der gik lange tider, århundreder, inden disse to universiteter erhvervede sig en sådan anseelse, at man nøjedes med den undervisning, de kunde byde; fulden dt dannelse, store kundskaber hos fremragende lærde måtte søges i de sydligere kulturlande, først Italien og Frankrig, senere Tyskland og Holland, sjældnere England, og det er kun en kortvarig periode i det 17de århundrede, at Københavns universitet under Bartholinerne og deres store samtidige hæver sig til verdensry som et århundrede senere Upsalas under Linné.

Helt bortset fra de dengang så stærke nationale og politiske modsætninger, er det derfor let forståeligt, at der ikke fandt nogen vekselvirkning sted mellem de to nordiske universiteter, ingen trang for disses studerende til gensidigt at søge uddannelsen ved dem, når de rejste ud for at fortsætte deres studier i fremmede lande; og det er da også kun forholdsvis få svenske

navne, der findes i Københavns studentermatrikel, sandsynligvis dog flere end danske i Upsalas og senere Lunds, thi rejsen sydpå måtte jo ofte gå over København.

Mellem de svenske, der har været indskrevne som studenter i København, synes der ikke at forekomme nogen medicinsk studerende eller noget navn, der senere kendes i den svenske lægestand, hvad der dog lå nært at formode i den tid, da det medicinske studium stod så højt i København, at det drog adskillige til sig fra fremmede lande, af hvilke flere her erhvervede sig den medicinske doktorgrad; og det så meget mere som denne i København første gang allerede tildeltes i 1544, men i Upsala, ejendommeligt nok, først i 1738, altså næsten 200 år senere og henved 50 år efter, at den første gang, 1689, blev tildelt ved det langt yngre universitet i Lund.

Er det imidlertid ikke muligt at påvise nogen videre gensidighed for de nordiske universiteters vedkommende i ældre tider, i alt fald ikke i lægevidenskaben — en undtagelse danner et par medicinske doktordisputatser med rent botanisk indhold under Linné's præsidium — viste det sig dog, at et forsøg, der skyldes opfordring af gode venner blandt svenske kolleger, på at påvise medicinsk samarbejde gennem tiderne mellem Danmark—Norge (indtil 1814) på den ene side og Sverig på den anden side, førte til det resultat, at der virkelig i ren praktisk henseende havde været et betydeligt samkvem mellem rigerne gennem en række mænd, der havde virket som læger eller kirurger først i et så i et andet af dem, og at der herfor ofte kunde påvises bestemte grunde, om end ikke altid.

En væsentlig årsag hertil har sikkert været de nordlige landes mangelfulde forsyning i ældre tid med vel uddannede læger; derfor ser man også adskillige af disse komme syd fra og på deres søgen efter lykken i det fremmede stadigt ty længere nord på, medens omvendt kirurgerne havde en tilbøjelighed til at søge mod syd for der at få en bedre uddannelse under de læreår, som det var deres pligt at tilbringe på rejser.

I Sacklén's fortrinlige „Sveriges Läkarehistoria“, hvormed Sverige på lægehistoriens område var en menneskealder forud for Danmark, såvel som i „Den danske Lægestand 1479—

1900“ vil man finde de fleste, dog langt fra alle disse læger og navnlig kun få kirurger omtalte, men udelukkende fra et rent personalhistorisk standpunkt; her er forsøget gjort på at samle dem i grupper og så vidt muligt påvise den historiske forudsætning for deres virksomhed først i et så i et andet af rigerne, hvilket des værre ikke altid kan siges at være lykkedes, og tillige at stille dem i belysning af deres tid ved samtidige udtalelser, enten af dem selv eller andre.

I det tidsrum, der ligger mellem de to nordiske universiteters stiftelse og midten af det 16de århundrede, er oplysningerne om de da virkende læger både i kongernes og universiteternes tjeneste meget sparsomme og mangelfulde, ikke mindst for Sverigs vedkommende, hvis lægehistorie før Gustaf Vasa's tid så godt som slet ikke er bearbejdet; hvad der vides om medicinsk fællesskab mellem rigerne er selvfølgelig derfor også yderst lidet og væsentligst knyttet til de kongelige livmedici.

Om Carl Egen, der var livmedikus hos kong Hans' dronning Christine, vides det, at han opholdt sig hos dronningen under hendes tapre forsvar af Stockholms slot 1501—1502; en beskyldning mod ham — som i øvrigt mod flere andre — for at have givet Sten Sture gift er sikkert helt uden føje, da Sten Sture først døde to måneder efter, at Egen sammen med dronningen havde forladt Stockholm. Om hans liv vides i øvrigt meget lidt; han synes at være forbleven som læge hos enke-dronning Christine, indtil hun 1521 døde på Næsbyhoved slot i Fyen.

At forskellige livmedici også har ledsaget unionskongerne på deres rejser i de tre riger, er vel uden for al tvivl, men herom vides intet ud over, at en unævnt læge hos kong Hans, der af hoffolkene kaldtes for „den bugede doktor“ og vel derfor må have vakt opmærksomhed ved sin tykkelse, omkom sammen med en del andre på en rejse til Sverige ved skibets brand.

Ubekendt er også navnet på den danske læge, der kaldtes til Gustaf Vasa's dødsleje på Stockholms slot i August 1560: „Den 25te hade en ankommen Dansk Doctor sökt at förwissa Konungen om des helsas återfående, och derigenom gjort, at werdsliga bekymmer åter förekommo, men de förswunno snart“¹⁾. Muligvis har det været den danske livmedikus Cornelius Hamsfort, der året forud havde stået ved Christian III dødsleje på Koldinghus; hvor meget der end politisk lå de to kongesvogre imellem, havde de dog personligt haft meget fælles, så det ikke er urimeligt at antage, at netop Hamsfort er bleven tilkaldt, så meget mere som han efter alt at dømme er den eneste danske læge, som der på den tid kunde være tale om at tilkalde, og vedblev at være læge hos enkedronning Dorothea, søster til Gustaf Vasa's første dronning, Katarina af Sachsen-Lauenborg.

Først henved 100 år senere²⁾ træffes atter en dansk læge ved det svenske hof; det var i 1653, da Otto Sperling kaldtes til landsforræderen, den tidligere rigshofmester Korfits Ulfeldt, der da i Stockholm spandt rænker mod Danmark.

Otto Sperling, søn af rektor Poul Sperling, var født 28. Dec. 1602 i Hamburg. Han blev immatrikuleret i Greifswald 1616 og i Leyden 1619; i 1621 kom han til København, var derefter på studierejser og blev 1627 dr. med. i Padua; på en rejse kom han tilfældigvis til Norge, hvor han nedsatte sig som læge i Bergen 1628, blev stadsmedikus der 1630 og senere, 1632, i Kristiania; i 1634 tog han efter flere adelsmænds opfordring til Sjælland, hvor han praktiserede i Sønder Jærnløse ved Holbæk indtil 1637, da han flyttede til København. Her knyttede han sig nøje til Korfits Ulfeldt og dennes hustru Eleonora Christine, en datter af Christian IV, blev 1638 medikus ved børnehuset og kgl. botanikus, stadsfysikus 1639—1644, fulgte med Hannibal Sehested på dennes ambassade til Spanien 1640—1641 og med Korfits Ulfeldt på hans ambassader

¹⁾ H. Schützercrantz: Svenska Konungars Olyks-Øden. S. 58.

²⁾ En svensk medicine licentiat Georgius Maschovius søgte i April 1648 statholderen i Norge om tilladelse til at nedsætte sig der og nævnte da Trondhjems len som et af de steder, hvor han kunde tage bopæl; da der senere intet vides om ham, har han næppe fået den søgte tilladelse.

1642, 1649 og 1650; desuden var han 1648 bleven hofkemiker og 1649 livmedikus hos Frederik III.

Efter bruddet mellem Frederik III og Korfits Ulfeldt blev Sperling trukket med i dennes fald og fik 1651 afsked som livmedikus og tilladelse til at rejse til udlandet; han tog da til Amsterdam og praktiserede her, indtil han 1653 blev kaldet til Stockholm. I sin meget interessante selvbiografi, som han senere skrev i sin lange fængselstid, fortæller han, hvorledes han kom til Stockholm og om sit ophold der.

„Anno 1653, ved påsketid skrev frøken Leonora mig til fra Stockholm, at hendes herre havde været angreben af en hård sygdom, nemlig en pleuris, hvilken vel havde forladt ham tillige med febreren, men han var bleven ilde medhandlet af dronningens medikus¹⁾ og jøden [dr. med.] Benedictus a Castro og lå endnu til sengs og var meget udmattet og kunde hverken gå eller stå formedelst sine ophovnede fødder og ben. Hun bad derfor tillige med sin herre, at jeg snarest vilde komme til Stockholm, efterdi jeg bedst kendte hans natur. Hvad skulde jeg gøre? Jeg kunde eller vilde ikke afslå dem deres bøn, men gav mig på rejsen og sejlede først med en bojert til Hamburg og kom også hurtigt over og rejste til Lübeck, men der måtte jeg vente over 14 dage, før der blev et skib færdigt til Stockholm. Da min svenske skipper var færdig, begav jeg mig i Guds navn om bord og kom i løbet af 3 dage lykkeligen til de svenske skær, hvor jeg tog en båd og sejlede mellem skærene til Stockholm i 2 dage og ankom der lige til pinsen. Jeg forføjede mig straks til hr. Korfits Ulfeldt og fandt ham i en jammerlig tilstand, endnu sengeliggende, mager og ganske kraftløs og med begge ben stærkt ophovnede, hvilket ikke var underligt, thi tonus hepatis var af den megen unødige åreladen ganske svækket. Jeg må bekende, at hans to medici ikke havde handlet med ham som medici, men som carnifices²⁾, og endda vilde de have åreladt ham mere, dersom ikke hans frøken var trådt til og rent ud havde forbudt dem det, idet hun sagde dem lige i øjnene: „Sidste gang har I ikke fundet blod, men kun vand;

¹⁾ Til hvilken af dronning Christina's livmedici der her sigtes, lader sig ikke bestemt afgøre, muligvis til P. Bourdelot, om hvem Sperling kort efter skriver: „Han havde fast gjort hende til en ateist med sin glatte tunge, og har jeg optegnet en tale, som han holdt til dronningen i hr. Ulfeldts nærværelse, og som var uden værdighed.“

²⁾ Sperling vil vistnok hermed ikke alene antyde, at lægerne har pint Ulfeldt, ligesom bødlerne pinte delinkventerne, men også hentyde til den store rolle, som bødlerne i ældre tider spillede som kirurger. Fra Sverig foreligger der dog så vidt vides hidtil ingen meddelelser om bødlens virksomhed som kirurg.

jeg vil ikke længere tåle det.“ De indvortes medikamenter, som de havde ordineret ham, var fast ikke andet end lutter mandelmælk med de 4 kølende semina, hvilket alene beløb sig til henved 70 rdl. Han brugte to bartskærer til de hovne ben, hvilke hver dag, morgen og aften, gav ham et omslag af varmt vand med et hvidt pulver i. Men dette alene kunde ikke gøre det, thi benene var så hovne, at vandet ofte drev af dem, så at det løb igennem sengen ned på jorden. Jeg begyndte i Guds navn min kur med at hjælpe på sygdommen i leveren ved hjælp af tinctura corallorum, som jeg selv havde tilberedt og taget med mig fra Holland. Da befalede jeg bartskæerne at tage deres vand bort og beredte en lage af ulæsket kalk, som de to gange om dagen måtte give ham på i omslag. Men bartskæerne vidste ikke, hvad det var for en vædske, og undrede sig kun over, at i løbet af få dage holdt ikke blot benet op at dryppe, men hævelsen tog øjensynligen af, så at den fromme herre igen kunde stå lidet op om dagen og røre benene, hvorefter han igen lagde sig til sengs. Med disse to ind- og udvortes medikamenter kontinuerede jeg flitteligen og forordnede ham en god diæt, så at Gud gav sin nåde til, at han i den 7de uge efter min ankomst frisk og sund kunde gå op på slottet til dronning Christina og gøre sin skyldige opvartning, thi hun havde adskillige gange, før jeg kom, og da han led af pleuritis, vist ham den nåde at besøge ham. Da gik det igen på den gamle vis, at han fast altid måtte være hos dronningen og køre ud med hende i karet. Nu videre i min tekst! Jeg blev snart træt af Stockholm, og jeg længtes efter at komme hjem igen, begærede derfor min afsked af hr. Ulfeldt. Men han holdt mig altid op med gode ord og gav iblandt andet for, at jeg ikke måtte drage bort, før jeg havde kysset dronningens hænder, hvortil han med det første vilde søge lejlighed. Men det var ikke hans mening, thi efterdi han fast kontinuerligen måtte være hos dronningen, og hans frøken imidlertid måtte sidde alene, så var hans intension, at jeg imedens skulde holde hende med selskab. Men tiden og min lejlighed vilde nu ikke mere tillade sådant, thi det lakkede ad høst, og min skipper gjorde sig igen færdig til at sejle til Lübeck henimod Mikkelsdag, og drev jeg derfor stærkere på min afsked, hvortil de også begge gav deres samtykke. Alligevel vilde han ikke, at jeg måtte drage bort, før jeg havde talt med dronningen, og da dronningen engang havde stævnet ham ud til Jakobsdal (nu Ulriksdal), omtrent to mil fra Stockholm, førte han mig med sig derhen og præsenterede mig for dronningen, for hvilken jeg, efter at have gjort mit buk og kysset sømmen på hendes kjole, holdt en liden kort oration i det latinske sprog¹⁾, som hun

¹⁾ Koncepterne til denne tale findes i det kgl. bibliotek i København i Gl. kgl. Saml. nr. 1110, fol. Se bilag I.

besvarede i det italienske sprog hel sirligen og ekspedit, og sagde hun iblandt andet, at efterdi hun af hr. Ulfeldt havde fornullet min kapacitet, så udnævnte hun mig til sin medikus¹⁾ og dersom hun ellers kunde gøre mig nogen tjeneste, så skulde jeg i gerningen erfare det. Jeg svarede hds. majestæt i det samme italienske sprog og takkede for sådan nåde etc. Dermed vendte hun sig om til hr. Ulfeldt og diskurrerede med ham, og jeg blev stående alene i gemakket. Imidlertid blev taffelet dækket, og dronningen satte sig til bords tillige med hr. Ulfeldt. Men jeg opvartede dem under hele måltidet, og nu og da talte dronningen et ord med mig. Iblandt andet spurgte hun mig, hvor længe jeg havde opholdt mig i Italien. Jeg svarede: „4 $\frac{1}{2}$ år.“ „Da er det intet under, at I taler så godt italiensk.“ Jeg svarede: „Meget mere må man forundre sig over, at eders kgl. majestæt, som aldrig har set Italien, alligevel taler sproget så perfekt, som I var født der.“ Efter måltidet begav hun sig ud i haven, som lå ved huset, og spaserede der i to timer med hr. Ulfeldt. Hun vilde ikke tillade, at hr. Ulfeldt gik med blottet hoved ved hendes side, heller ikke at han, når de vendte om under gangen skiftede med den højre hånd, thi hun estimerede ham meget højt. Alt dette kunde jeg se gennem vinduerne i gemakket, hvor jeg stod. Omsider gik dronningen igen op med ham i det forrige gemak, hvor hr. Ulfeldt tog afsked, og kørte vi altså igen sammen til Stockholm. I karossen spurgte han mig, hvorledes dronningen behagede mig. Jeg svarede ham i overensstemmelse med hendes meriter, om hvilke det ikke her tilkommer mig at skrive mere.

Efterdi nu min skipper snart var færdig, holdt jeg afregning med hr. Ulfeldt angående nogle penge, som jeg havde udgivet i Holland på hans vegne. Men han forærede mig 200 rdl. for min rejse, og for min kur gav han mig et vekselbrev på Adolph Sontom i Hamburg på 400 rdl. Frøken Leonora forærede mig en ring med tre diamanter, skårne i facetter og ordnede som et kløverblad. Brevet på min bestalling lovede hr. Ulfeldt at forskaffe mig og sende til Holland, som han også gjorde²⁾. Men det var kun et fikserbrev, thi dronningen resignerede kort efter. Da nu min skipper var ganske færdig, tog jeg endelig afsked fra dem begge med god contentement på alle sider, og gik jeg i Guds navn om bord og sejlede afsted med god vind.“

Ikke lang tid efter Sperlings's tilbagekomst til Amsterdam døde hans hustru, hvorefter han flyttede til Hamburg; her

¹⁾ Sperling havde allerede i 1652 gennem Ulfeldt søgt at blive livmedikus hos dronningen, men da fået afslag.

²⁾ Den originale bestalling findes i det kgl. bibliotek i København i Gl. kgl. Saml. 1110 fol. Se bilag II.

praktiserede han i de følgende år med nogle korte afbrydelser; i 1657 fulgte han sammen med Ulfeldt med den svenske hær ind i Danmark, men forlod den atter efter et forbigående brud med Ulfeldt; året efter blev han under et ophold i Danmark fængslet som beskyldt for at stå i den svenske konges tjeneste, men efter nogen tids forløb løsladt mod at afgive en skriftlig forpligtelse til ikke at ville indlade sig med kongens fjender eller foretage noget til skade for Danmark; han praktiserede derefter i Hamburg indtil 1664, da den danske regering, der stadig mistænkte ham for at have spillet under dække med Ulfeldt, kort efter dennes død fik ham lokket ind over grænsen og der lod ham arrestere og føre til København, hvor han blev dømt til døden og uden officiel benådning holdt indespærret i Blåtårn, hvor også Eleonora Christine sad fangen, til sin død 26. Dec. 1681.

Hvor meget Sperling end havde forbrudt mod Danmark, der var blevet hans andet fædreland, og hvor store brøst, der også i andre henseender var i hans karakter, kaster dog hans udholdende trofasthed mod den Ulfeldtske slægt og de lange, hårde fængselsår et forsonende skær over denne evnerige mands skæbne.

Af mere varig betydning er brødrene Christian Foss' og Jens Foss' virksomhed i de gamle danske provinser både før og efter adskillelsen i 1658.

De tilhørte en slægt, der stammede fra Viborg i Jylland, hvor bedstefaderen Christian Foss havde været rektor; men allerede i længere tid havde den haft sit hjemsted i Lund, hvor faderen Niels Foss var bleven provinsialmedikus 1623 og vedblev at være det til sin død 1645¹⁾. Selv en anset og

¹⁾ Den første kendte provinsialmedikus i Skåne var Frederik II livmedikus Johan Varwich, der 1577 blev medikus i Malmø; han menes at have forladt Danmark c. 1590; derefter blev Gellius Sascerides udnævnt 1595, med bolig i Lund, og vedblev at være det til 1603, da han blev prof. med. i København. Derefter synes der ikke at have været ansat nogen før 1623; thi ganske vist fik dr. med. Christopher Dybvad 1618 et kannikedømme og et vikarie i Lund med forpligtelse til at residere der, men det var som kongens matematikus, ikke som medikus, og hans ophold der kan kun have været kort, da han i 1619 var i Bergen

dygtig mand efterlod han seks sønner, der alle udmærkede sig; endnu findes de trykte sørgeprogrammer, som Københavns universitet udgav ved både faderens og alle sønnernes død; en af dem blev biskop, to rektorer og tre ansete læger.

Den ældste af lægerne, Christian Foss, blev født 14. Okt. 1626 i Lund; fra Sorø skole blev han student 1644 og fik efter faderens død 1645 brev på et kannikedømme i Lund og tilsagn om efter endte studier at blive faderens efterfølger; 1646 blev han baccalaureus; 1648 begav han sig ud på den sædvanlige studierejse til fremmede universiteter, men kom atter hjem 1650 og har da vistnok praktiseret i Lund, hvor han opholdt sig hos moderen; 1651 rejste han atter udenlands og blev 1652 dr. med. i Utrecht, kom hjem 1655 og blev kort efter provinsialmedikus i Skåne, i hvilken stilling han vistnok også forblev efter afståelsen til Sverige. Ved universitetets oprettelse i Lund fik han tilbud om at blive prof. med., men undsløg sig, da han, der var en ligeså dygtig som myndig og selvfølende mand, ikke vilde „cedere C. Rost rangen“; dog blev han 1669 prof. med. honorarius og derefter prof. med. ord. 1671 til 1672, da han blev universitetskurator og samme år tillige assessor i Jønkøping hofret. Som kurator har Chr. Foss efterladt en række livfulde og træffende karakteristikker af de samtidige professorer i Lund¹⁾, derimod synes hans eneste trykte skrift: „Judicium de morbo C. Ulfeld“, Hafnia, 1659, at være gået tabt; det findes i alt fald ikke i bibliotekerne i København eller Lund. Under den skånske krig kom trængslerne. Skønt Chr. Foss med stor dygtighed havde styret universitetets sager og ofte ydet det forskud og gaver af sin store formue,

og i 1620 blev dømt til livsvarigt fængsel. Fra 1623 var Niels Foss provinsialmedikus til sin død 1645 og efter ham Johan Melchior Hupfauff til sin død 1650. Hverken N. Foss eller J. M. Hupfauff hører rettelig hjemme i „Sveriges Läkarehistoria“ (hvor de anføres I. II. 726. IV. 377. V. 181). At N. Foss (som af Sacklén anført I. II. 37) skal have været feltmedikus, må vistnok bero på en fejltagelse og anføres heller ikke i den udførlige omtale af ham (I. II. 726); han var heller ikke livmedikus hos Christian IV, men havde som medikus ledsaget denne konge på hans rejse til Norge i 1635. Han forblev i sit embede til sin død, der indtraf i København, hvorhen han havde måttet flygte ved Svenskerne indfald i Skåne 1644; hans lig blev 1645 ført til Lund og begravet i domkirken, hvor også senere hans hustru Karen Jacobsen blev begravet. (H. Rørdam: Hist. Samlinger og Studier I. 102.)

¹⁾ Ahnfeldt: Lunds universitets historia I. 439.

blev han i den grad lagt for had og forfulgt af fjender og falske venner, at han 1676 måtte flygte fra Lund, se sig sit store gods berøvet der og være glad ved som fange at blive ført til den danske hær og derefter finde et tilflugtssted i Danmark. I en udførlig beretning¹⁾ om disse tilskikkelser har han givet en fremstilling af den tunge skæbne, der da overgik ham, men vistnok ikke var helt uforskyldt; glemmes må det dog ikke, at han da var stillet under de allervanskeligste forhold, og at hans modstandere havde meget at vinde ved at fordrive ham.

Resten af sit liv tilbragte Chr. Foss i København, hvor han 1677 blev livmedikus hos Christian V og 1678 højesterets-assessor; 1. Dec. 1680 døde han²⁾.

Af langt kortere varighed var broderen Jens Foss' virksomhed som svensk læge. Han blev født 6. Maj 1629 i Lund, blev, ligesom alle brødrene, student fra Sorø 1647, drog udenlands i foråret 1650, blev dr. med. i Padua 1654, vendte derefter hjem og praktiserede i Lund fra Aug. 1654, men var atter udenlands fra Marts 1656 til Jan. 1661, da han rimeligvis tog ophold hos moderen i Lund³⁾.

„Samme år in Augusto bekom jeg ved en ekspresse skrivelse fra hans høifyrstelige durchlauthed hertug Adolph, hans kgl. Maj. af Sverige Caroli Gustavi glørværdigst i amindelse hr. broder, ved hvilken han lod mig fordre til sig i Huseby i Smålandene, tilbydendes mig tillige med et anseligt salario den vaccerende liv- og hofmedici charge. Og som jeg straks begav mig på rejsen gennem Christianstad ind i Smålandene, blev jeg af landshøvdingen velb. Håken Nielson Skytte samt borgemester og råd der i staden anmodet at antage medici provincialis plads og bestalling udi Christianstads len og Bleking, til hvilket jeg så meget hellere lod mig bevæge, som det var udi mit fædremland, og jeg af min k.

¹⁾ H. Rørdam: Hist. Samlinger og Studier I. 122.

²⁾ Chr. Foss' ældste søn af 2det ægteskab Jens Foss (den yngre), læge i København 1712—1757, var født i Lund 1674, men kom allerede i 1676 med faderen til København; ved sit venskab med professor i Lund Kilian Støbæus d. æ. og sin brevveksling med denne har han særlig interesse som en af grundlæggerne af den nøje forbindelse mellem universiteterne i Lund og København. (C. M. Fürst: Kilian Støbæus d. ä. och hans brevväxling samt K. Carøe: Jens Foss i Bibl. f. Læger 8. R. 9. B.)

³⁾ H. Rørdam: Hist. Samlinger og Studier I. 152.

moders og andre gode venners indstændige begæring blev overvunden mig ej fra landet at begive. Dog satte jeg min rejse fort til Sverige, en del at konsulere hans durchlauthed efter begæring udi hans svaghed, en del og at takke hans højfyrstelige durchlauthed for den store ære og nåde, mig ved tilbudne bestalling blev bevist, og mig på det bedste at undskyldte, at jeg sådant hans højfyrstelige nådes begæring ej kunde underskrive; og efter at jeg dette havde forrettet, erlangede jeg nådig afsked og forlov at rejse tilbage igen.

Anno 1662 i Julio bekom jeg velvise borgemester og råds i Christianstads bestallingsbrev med hosføjede velb. hr. landshøvdingens missive, hvorudi af mig blev begæret, at jeg straks vilde indstille mig den tilbudne medici provincialis plads at betræde. Hvilket jeg og, såsnart jeg havde stillet nogen ordre på mine affærer, efterkom og ankom til Christianstad straks efter festum Michaelis samme år.

Anno 1664, som Gud havde i April hjemfordret til sig min gode sl. moder, for hvis skyld jeg mig der i landet merendels opholdt, blev jeg efter hans kgl. maj. sl. og højlovlig i amindelse Fred. tertii befalning af hans excellence hr. Hannibal Sehested så og hans højærværdighed erkebiskoppen Hans Svane fordret at indstille mig her i byen (∴: København) og at antage den mig allernådigst destinerede stadsfysici bestilling, ikke uden et anseligt årligt salario. Hvilken allernådigst befalning med skyldig underdanighed at efterkomme jeg straks resignerede den mig anbetroede medici provincialis charge i Christianstads len og Bleking og forføjede mig hid til byen, min allernådigste herres vilje at efterkomme, hvortil jeg, foruden min medfødte pligt, så meget des mere fandt mig forbunden, som jeg på 5 års tid i min ungdom havde af hans kgl. maj.^{ts} hr. faders C₄ liberalitet haft min fri underholdning og information på Sorø og var derfor og skyldig at employere mit ringe talent i hans kgl. maj.^{ts} tjeneste.“

Af ukendte grunde blev det dog ikke til noget med stadsfysikatet, hvorfor Jens Foss efter opfordring tog til Randers i November 1664 og praktiserede der, indtil han i 1668 vendte tilbage til København, hvor han 1679 blev højesteretsassessor og 1684 medlem af kommercekollegiet, kancelliråd og virkelig kammerråd. Han døde 9. Marts 1687.

Langt nøjere knyttede en samtidig dansk mand, Gerhard Staalhøft (Stalhöff) sig til Sverige. Han blev født 12. Jan. 1622 i Nakskov, hvor hans fader Henrik Staalhøft var borger. Sin uddannelse fik han i Holland, hvor han 1648 blev dr. med.

i Franeker; 1652 skal han være bleven medikus i Blekinge med bolig i Kristianstad (nogen bestalling for ham kendes ikke¹⁾); i 1655 siges han at være bleven livmedikus hos hertug Adolph Johan, der synes at have haft en tilbøjelighed til at knytte danske læger til sig²⁾; i 1656 praktiserede han i Linkøping og derefter i Stockholm.

Allerede 1662 synes han at have været i Falun, hvor han i 1667 blev stads- og grubemedikus, men 1669 forlod han Falun og praktiserede derefter i Norrkøping og Nyköping, indtil han 1671 blev stadsmedikus i Gøteborg; i 1677 vendte han tilbage til Falun som grubemedikus og døde der 14. Nov. 1683.

Mindre bekendt er en fjerde dansk læge Hans Jørgen Horst (eller Horster), født i Varberg; han findes ikke immatrikuleret i København, men blev baccalaureus der 1643 og immatrikuleret i Leyden i 1644 og er rimeligvis bleven dr. med. der eller i Franeker, hvor han synes at have opholdt sig i længere tid. Der findes et smukt stik af ham med følgende indskrift:

„Johannes Horstius Wardbergensis. Danus. Medicinæ Doctor.
Ætat. suæ XXVIII.

Artificis mirata manus quæ sculpserat ora,

Hæsit, et ulterius nil potuere manus

Anglia quem stupuit Germania, Gallia, Roma

Haud genii molem parva tabella capit.

Petrus Moll, Græc. Lingu. Prof. in Acad. Franeq.“

¹⁾ Før Staalhøft havde J. M. Hupfauß været provinsialmedikus i Blekinge og Kristianstads len c. 1639—1645; derefter synes pladsen at have stået ledig, indtil Staalhøft overtog den, og efter hans fratræden atter, indtil J. Foss overtog den. — I Hallands len nævnes i 1643 Daniel Dithmar som forordnet medikus; han kan dog næppe have været der ret længe, thi i 1639 var han medikus i Horsens, og i 1651 var han atter bosat i denne by.

²⁾ Efter at Jens Foss havde givet afkald på stillingen, blev den gennem ham tilbudt Henrik à Møinichen (f. 1631 i Malmø), som dog afslog den og året efter blev hofmedikus hos Frederik III, og derefter Jakob Svabe (f. c. 1610 i København); efter at han havde modtaget stillingen som livmedikus hos hertug Adolph Johan, hører alle efterretninger op om ham, dog synes han at have levet endnu i 1668, da han nævnes som ejer af en gård i København; det sandsynligste er vel, at han er død i Sverig. I de svenske arkiver er det hidtil ikke lykkedes at finde oplysninger om hertugens livmedici.

Desuden findes et lille i 1652 i Franeker trykt latinsk skrift i anledning af hans bryllup, i hvilket han kaldes *medicinæ doctor et chymicus et Scanensium practicus*¹⁾.

Det er alt, hvad der vides om ham; Sacklén, der kalder ham Hans Georg Haster, siger, at han skal have været læge i den svenske hær under krigen mod Danmark, men ikke nærmere herom. Han var død inden 1670, thi da giftede enken sig atter; og da dette i almindelighed i de tider skete ret hurtigt efter den forrige mands død, har Horst vel levet henimod 1670.

Hidtil ubekendt har den Johan Martin Stub været, der var medikus og apoteker på Båhus slot, da han 1655 fik bevilling til at indføre vin og brændevin til sit apotek, og samtidigt læge i Kongelf, hvor han 1657 fik apotekerbevilling. Han har næppe været dansk af fødsel; muligvis er det den Johannes Stubbeus Rostochiensis, der efter at have studeret i Königsberg blev immatrikuleret i København 1653; i bevillingerne kaldes han dels Johannes Martinus, dels kun Martinus Stobæus. Senere må han være flyttet til Fredrikstad i Norge, hvor han omtales som læge i 1665 og endnu i 1670.

Som afslutning på denne gruppe af læger, der alle tilhører brydningstiden omkring 1660, står de to første medicinske professorer ved universitetet i Lund, Christopher Rost og Niels Wichmand, der begge i en længere årrække havde været knyttede til Danmark.

Christopher Rost, søn af kæmner Johan Rost, var født 10. Sept. 1620 i Dachwig i Thüringen; i 1642 blev han immatrikuleret ved gymnasiet i Hamburg og i 1643 i Rostock, hvor han skal have studeret til 1646; han opholdt sig derefter nogle år i Danmark, idet han fra 1646 til 1649 var hovmester for nogle unge adelsmænd ved Sorø akademi; i de følgende år rejste han i udlandet, praktiserede en kort tid i Hamburg og derefter fra c. 1650 i Helsingør, var i 1657 i Holland, hvor han blev dr. med. i Leyden, og derefter atter i Helsingør. Her lærte Carl Gustaf ham at kende og gjorde ham 1658 til generalguvernementsmedikus i Skåne; i 1664 blev han tillige

¹⁾ Se bilag III.

professor i græsk samt bibliotekar ved gymnasiet i Lund; ved universitetets oprettelse 1667 blev han prof. med. med titel af arkiater og ved dets indvielse 1668 den første universitetsrektor; i 1683 gik han af som professor, og 24. Marts 1687 døde han, om i Lund eller Malmø er noget usikkert. Han var en type på den tids polyhistoriske lærde og nød stor anseelse både som menneske og lærer.

Niels Wichmand, søn af Bertel Wichmand, var født 20. Maj 1610 i Odense, hvorfra han blev student 1633, rejste derpå udenlands og blev 1642 dr. med. i Leyden; efter sin hjemkomst blev han 1644 medikus ved flåden og var det med enkelte afbrydelser til 1657 og fra 1646 tillige medikus ved børnehuset. I 1653 havde han fået et kannikedømme i Lund med forpligtelse til at residere der, når han ikke længere var i kongens tjeneste; i det mindste fra 1657 har han vel da praktiseret i Lund, hvor han blev prof. med. ved universitetets oprettelse 1667; som sådan kom han dog kun til at fungere ganske kort, da han døde 2. Marts 1668, en måned efter universitetets indvielse.

Nærmest til denne gruppe af læger, men en del yngre i år, hører Herman Grimm, søn af Gustaf Adolph's tidligere hofbarber Niels Grim. Han var født 1641 i Visby og som sådan dansk undersåt; om han har været student, er tvivlsomt, han er i alt fald ikke immatrikuleret i København, hvor han studerede medicin og var assistent hos den ansete læge og videnskabsmand Ole Borch. Derfra gik han til Holland, hvor han i 1662 skal have taget medicinsk og kirurgisk eksamen og derefter været skibslæge i Grønlandsfart, kirurg i den hollandske flåde 1664 og pestlæge 1666. I 1668 praktiserede han i Fredericia og senere — dog usikkert — i Nykøbing på Falster. I 1671 rejste han til Ostindien, hvor han var medikus og kirurg i de hollandske besiddelser på Ceylon, Sumatra og i Batavia til 1679, da han tog tilbage til Europa og først praktiserede i Holland og derefter i 1680 i Nürnberg, men i 1682 var han atter i Ostindien. I 1683 kom han til Sverig og blev provinsialmedikus i Södermanland, derefter 1685 livmedikus hos greven af Ostfriesland og stadsfysikus i Aurich

og senere garnisonsmedikus i Tønning i Sønderjylland, praktiserede derefter i nogle år på Gotland og kom endelig til Stockholm, hvor han 25. Okt. 1704 ifølge kgl. befaling blev optagen i collegium medicum; da kollegiet mente, at han på grund af svar husgæld og svage vilkår ikke vilde kunne betale de befalede 150 rdl. herfor, blev det, for at det ej skulde synes, at han var gratis indtagen, besluttet at anmode ham om, enten at forære kollegiet nogle af sine indianske rariteter eller at kommunikere nogle af sine secreta og bedste arcana. I 1708 synes han af kongen at have fået en lønnet stilling på Gotland, men at ville blive i Stockholm og nyde lønnen der, hvad kollegiet protesterede imod; muligvis har han da opgivet stillingen. Under pesten blev han 5. Sept. 1710 pestmedikus og bukkede under for farsoten 8. April 1711.

Nogle år senere forsøgte Henrik Koene sin lykke i Sverig. Koene var af Bremerslægt, søn af den tysk-reformerte præst i København Werner Koene og født der c. 1684; han blev student 1703 og dr. med. i Groningen 1707. I pesttiden var han i Itzehoe i Holsten; i 1713—1714 praktiserede han i Stockholm, men blev advaret derimod af collegium medicum og har vel da forladt Sverig. Hans senere skæbne er ubekendt.

I modsætning til denne ret store gruppe af læger, der enten ved fødsel eller opdragelse hørte til et af rigerne eller havde været knyttede til dem ved længere tids ophold fra ungdommen, har de tre følgende udlændinges ophold der fra begyndelsen af mere tilfældighedens præg; de er typer på den tids omstrefjende læger, på jagt efter lykken i fremmede lande.

Nikolai Didrik Heitmüller, søn af præst Didrik Adam Heitmüller, var født 1655 i Bass ved Bremen og havde studeret i Helmstedt og Kiel, inden han 1677 kom til København, hvor han blev dr. med. 1682. Sacklén, der ikke kender hans ophold i Norge, ligesom hans senere liv i Sverig har været ubemærket i Danmark, siger om ham, at han i 23 års alderen, altså c. 1678, skal være bleven magister, og at han i 1683 blev dr. med. i Wittenberg (med den samme disputats som i København); det første er vist tvivlsomt, da han

ikke kaldes magister i den danske matrikel, og man var dengang ret nøjeregnende med at anføre sligt; det sidste er næppe rigtigt, thi at han atter skulde have ladet sig promovere året efter i Wittenberg, er lidet rimeligt. I 1684 tog han til Sverige, hvor han blev medikus hos grev M. G. de la Gardie og i 1686 købte han en landejendom i Østergotland. I 1693 var han medikus i Norrkøping og havde da til hensigt „at tage en professionem medicum ved Dorpats akademi“, i hvilken anledning collegium medicum 20. Dec. påmindede ham om først at lade sig eksaminere; i Maj 1694 undskyldte han sig med, at han ikke kunde komme på grund af hans hustrus sygdom, og da kollegiet i Sept. 1700 foreskrev ham en vis termin for eksamen, da det ellers vilde anbefale en mere kapabel doktor, svarede Heitmüller i November, at han nu vilde blive landmand, hvorfor kollegiet anbefalede magistraten i Norrkøping dr. Ribe. I 1710 fungerede Heitmüller som pestmedikus i Østergotland og døde der 1718.

Omtrent samtidig med Heitmüller var Josephus Constantius, der var født i Rom c. 1648. Han var italiensk sproglærer i Leyden, da han 1673 blev dr. med. der; hvor han derefter har flakket om, vides ikke, heller ikke hvorledes han c. 1679 kom til Kristiania, hvor han derefter praktiserede til 1684, da han af en oberst blev beskyldt for at have forsøgt at forgive ham; der udviklede sig heraf en lang undersøgelse, som ikke synes at have ført til noget, men rimeligvis har Constantius dog fundet det klogest at fortrække fra Kristiania, hvorefter han praktiserede i Bragernæs til Maj 1688. Herfra tog han til Stockholm og blev, vistnok ved A. Hager's død 1689, hofrets- og stadsmedikus i Jønkøping, men først 1692 optagen i collegium medicum, efter allerede 16. Dec. 1690 at have fået afslag på at fritages for eksamen. Senere flyttede han til en ejendom, han havde købt i Habo sogn i Skaraborgs len, hvor han døde 1698. Sacklén kalder ham Johan Josua, men det må skyldes en fejltagelse; i det svenske collegium medicum's protokoller kaldes han Josephus.

Constantius har vistnok ikke været så lidt af en forslagen Italiener, herpå tyder foruden hele hans omflakkende, even-

tyrlige liv også den mærkelige optegnelse, der findes i Palm-schiöld's samlinger i universitetsbiblioteket i Upsala:

„Om Doct. Jos. Constantius, een Italiener, som blef af K. Mt. forordnad till ordinarie Medicus vid Hoffrätten uthi Jønkøping, war der berättat, det han medan han ännu var i Rom, blifvit varse ett manuscript uthi Bibliotheca Vaticana, hvaruthi han ibland annat har läsit om Suurbrunnar af besynnerlig krafft och värckan, som i forna tijder, medan Sverige låg under Pawedømet, skola funnis i Østergötland, och såsom dhe dher beskrefves till sin situation och andre omständigheeter, syntes visserligen vara dhe samme som nu äre vid Medevi. Disse Suurbrunnar skola Munkarna før theras affärd här uthur riket widh reformationstijdhen hafva tilstoppat och øfverhølgt medh een hoop stockar, granrijs och annat (det man ock vid Medevi-brunnars uppränsande lærer hafva blifvit varse), tillefventyrs anten af afundh, på dhet ingen effter dheras afsressa måtte mehra sigh af dhem kunna betiena, eller ock af fruchtan, att dheras bedrägeri och foregifne falske miracler, som dhe medelst samma suurbrunnars vattn uppå siuke menniskior uthrättat, icke måtte blifva framdeles alt før mycket kunnige. Detta alt har bem.te Doctor lofvat sig uthførligen villia beskrifva uthi een synnerlig tractat, som han derom genom trycket tänckte låta uthgå, men år seder mehra år (1698) der øfver dødh worden“¹⁾.

Den tredje og yngste af disse udlændinge var Johan Conrad Dippel, hvis virksomhed som læge dog er af ringe betydning i sammenligning med den rolle, han spillede først som alkymist og senere som stridbar teolog; som læge og kemiker er hans navn dog bevaret gennem oleum animale Dippelii. Han var søn af en præst og født 10. Aug. 1673 på Frankenstein ved Darmstadt, blev 1711 dr. med. i Leyden og kom til Danmark 1714, hvor han 1719 for grundløs bagvadskelse af familien Reventlow, der havde indkaldt og støttet ham, blev dømt til livsvarigt fængsel og ført til Hammershus på Bornholm, hvor han senere fik tilladelse til at praktisere. I 1726 blev han løsladt og tog til Sverig, hvor han praktiserede i Kristianstad og derfra under kong Frederiks sygdom blev kaldet til Stockholm; der udviklede han sig i religiøse stridigheder, hvorfor han 1727 blev udvist og da tog tilbage til Tyskland, hvor han døde 25. April 1734 på Witgenstein ved Berleburg. Hans urolige og stridbare øvrige livsførelse, der kun for

¹⁾ G. v. Düben: Medevi Helsobrunn och Bad. S. 56.

en ringe del har berøring med lægevidenskaben, er der ingen anledning til her at komme nærmere ind på.

Endelig er der omkring midten af det 18de århundrede en lille gruppe nordiske læger, der for længere tid betegner afslutningen på medicinsk fællesskab mellem rigerne; de to sidste af disse bliver endda langt mere botanikere end læger, dragne af Upsala universitetets og Linné's store ry.

Olave Leopold Bjørnstrøm er en hidtil helt ukendt mand, der ikke alene efter navnet at dømme, men også efter sin første virksomhed som læge snarest skulde antages at stamme fra Sverig; men da han senere nedsatte sig i Danmark, siges om ham, at han er en dansk mand, der langt hellere attrår et lidet levebrød under hans egen suveræns allermildeste regering, og at han af kærlighed til sit fædreland har ladet sig overtale til at nedsætte sig der, og han må vel altså have været dansk undersåt.

Om hans oprindelse og fødeår vides intet; i December 1748 kom han på foranstaltning af proprietærerne i Dueholm, Ørum og Vestervig amter i Vendsyssel som læge til Thisted; han havde tidligere rejst i de fleste lande i Europa, i 11 år praktiseret i Sverig, sidst i en del år i Stockholm¹⁾, hvor han 1747 havde fået titel af hofmedikus af kong Frederik; i bestallingen²⁾ kaldes han dr. med. Han fik 5. Maj 1749 tilladelse til at praktisere i Thisted og der indrette et husapotek, men da var han allerede død kort forinden, 5.—6. April 1749.

Sacklén kender ham ikke; forskellige forsøg, som dr. Levertin velvilligt har foretaget for at skaffe oplysninger om hans virksomhed i Sverig, har hidtil ikke ført til noget resultat.

Lidt senere kom Petrus Sundius fra Sverig til Norge. Han var søn af præst Abraham Sundius og født i Stockholm 17. Juli 1725. I 1740 blev han student i Upsala, dr.

¹⁾ Det er muligvis den „Studiosus Olaf Bjørnstrøm, acad.“, som i 1741 boede i Stockholms Inre kvarterat. Fra 1741 til 1755 mangler mandtalslister. — Ifølge velvillige meddelelser fra universitetsbibliotekerne i Lund og Upsala er Bjørnstrøm ikke fundet immatrikuleret ved noget af disse universiteter.

²⁾ Bestallingen er i kopi vedlagt akterne, der findes i det danske rigsarkiv (Jyske reg. 1729, nr. 129). Den originale koncept til bestallingen findes i rigsarkivet i Stockholm. Se bilag IV.

med. der 1754 og derefter assisterende lasaretmedikus i Sättra Brunn i Vestmanland; herfra tog han 1755 til Kristiania, hvor en ældre broder af ham, der skal være flygtet fra Sverig efter en duel, var bleven embedsmand, den senere etatsråd Abraham Beerensund. Året efter eller måske lidt senere blev Sundius læge ved Akerhus stifts sygehus for veneriske syge og 1761 stadsfysikus i Kristiania, hvor han døde 23. Dec. 1786.

Omtrent samtidigt med, at Sundius søgte fra Sverig til Norge, søgte Carl Musæus fra Danmark til Sverig. Han var født 21. Okt. 1719 i Maribo og søn af senere provinsialmedikus i Fyen Carl Musæus. I Marts 1757 havde han taget doktorgraden i Erfurt og kort efter må han være begyndt at praktisere i Linkøping len uden tilladelse, thi i August 1757 blev han advaret af det svenske collegium medicum og har da rimeligvis forladt Sverig; men allerede i 1753 opholdt han sig hos Baron Ungern v. Sternberg i Skåne, rimeligvis som læge. I Danmark vides han ikke at have praktiseret, og hans senere skæbne er ubekendt.

De to dansk-norske mænd, der danner afslutningen på dette tidsrum, hører kun uegentligt med, for så vidt som ingen af dem kom til at virke som læger; det var da heller ikke medicinen men botanikken, som for dem blev tilknytningspunktet til Sverig, hvorhen Upsala universitetets storhedstid under Carl v. Linné drog dem, og hvor de begge blev dr. med. på botaniske disputatser¹⁾.

Jørgen Tyge Holm (Georg Tycho H.), søn af præst Vulf Godske Holm, var født 3. Juni 1726 i Korup i Fyen og blev student 1743 fra Odense skole; i 1746 tog han teologisk eksamen, studerede derefter medicin i København og botanik i Upsala hos Linné i 1750; i 1751 blev han sendt til Norge under en epidemi der, og studerede atter fra 1754 i Upsala, hvor han gennemgik en alvorlig sygdom; allerede under hans

¹⁾ I 1756 studerede også hos Linné den til prof. med. design. udnævnte Christian Friis Røtzbøll, der senere både som botaniker og læge indtog en fremragende videnskabelig plads ved universitetet i København.

første ophold der skal Linné have tilbudt at promovere ham gratis; nu blev han dr. med. der 1757 og vendte derefter hjem med meget store og righoldige naturhistoriske samlinger, hvorefter han 1759 blev prof. *oeconomiaë* ved det samme år oprettede *amphitheatrum oeconomico-naturale*, men få dage senere, 25. Sept. 1759, døde han. Store forhåbninger gik i graven med ham, hvem Linné anså for en af sine ypperste disciple; allerede ved hans bortrejse i 1751 gav han ham det vidnesbyrd, at han vendte tilbage „med udsigt til at blive en hæder for sit fædreland“, og da han i September 1757 atter tog afsked med ham, sluttede han sit latinske vidnesbyrd således: „*Spero itaque hunc ex merito Suis fore acceptissimum, utpote qui novit hæc in Patriæ suæ ornamentum et usum conferre; Sin minus, eas eruditionis divitias sibi comparavit, quæ in quacunque terra externa eum reddant gratissimum.*“

I modsætning til Holm var Henrik Tonning en både fra evnerne og karakterens side lidet betydelig mand. Han var søn af præst Christian Tonning og født 12. Juli 1732 på Edø i Trondhjems stift. I 1752 blev han student fra Trondhjems skole, tog 1758 teologisk eksamen og var derefter hører ved Trondhjems skole og amanuensis hos biskop Gunnerus, der interesserede sig meget for naturvidenskaberne og 1760 oprettede det norske videnskabernes selskab, af hvilket Tonning straks blev medlem. Med understøttelse af Gunnerus studerede han fra 1766 i Upsala hos Linné, med hvem han synes at have haft flere brydninger; 1767 blev han licentiat *medicinæ* og 1768 dr. med. i Upsala, holdt 1768—1769 botaniske forelæsninger i Trondhjem og studerede derefter medicin i København. Rimeligvis har han ikke, således som Holm, søgt sin regerings tilladelse til at lade sig promovere udenlands, hvilket da var nødvendigt — han kaldes i videnskabernes selskabs medlemsliste altid senere licent. med. — thi han fik kun bevilling til at være *physicus practicus* i Arendal efter at have underkastet sig colloquium ved det medicinske fakultet; dette gjorde han 1772, men „hans *profectus* var så slette, at han til *praxis medica* ej kunde rekommanderes“.

Efter flere års ørkesløst ophold i København fik han 1777

en lille stilling som over- og krydsbetjent i Trondhjem og blev 1781 ekspeditionsbetjent og taksadør ved toldboden der; i 1787 blev han afskediget og levede derefter i Trondhjem i trange kår til sin død 3. Juli 1796.

Mod århundredets slutning søgte en dansk mand til Sverig som læge, uden at det er muligt at påvise grunden til, at han afbrød sine medicinske studier i Danmark, heller ikke hvorledes han blev læge i Sverig.

Carl Adolph Hvid var søn af stiftsprovst i København Jakob Hvid og døbt i Fodby i Sjælland 12. Aug. 1755; han blev student 1771 og studerede medicin, men nærmere herom vides ikke, heller ikke hvorfor han c. 1786 gik til Sverig, hvor han var læge i den finske hær under felttoget 1789—1790; han skal være blevet dr. med., men næppe ved noget svensk universitet, nedsatte sig som læge i Gøteborg, hvor han blev gift 1792, og døde der 27. Dec. 1804.

I modsætning til de nogenlunde fyldige oplysninger, der haves om de fleste læger fra ældre tid, er disse meget sparsomme om kirurgernes, bartsværernes, langt større skare.

Disses anseelse var jo ikke videre stor; deres arbejde opfattedes som et håndværk, hvorfor de også dannede et lav med alle dettes skikke og begrænsninger, og med litterær ballast var de ikke meget betyngede. Heri kan vel en væsentlig grund søges til, at der er bevaret så lidt om dem til efterverden; når de i litteraturen spiller nogen rolle, er den mest ufrivillig og komisk; Molière og Holberg benytter enhver lejlighed til at stille dem i et så latterligt lys som muligt — uden i øvrigt at skåne lægerne — og helt op til vor tid har dette sat sit præg på behandlingen af dem i medicinalhistorien.

Der er dog ingen tvivl om, at der er gjort dem en del uret, og at der blandt dem har været mange dygtige og navnlig praktisk erfarne mænd, der ved at færdes ude blandt befolkningen lærte adskilligt, som de universitetsdannede medici var for fornemme til at lære og ikke kunde læse sig til.

Medens for lægernes vedkommende strømmen jo i det hele og store gik fra eller over Danmark til Sverig, er for kirurger-nes vedkommende lige det modsatte tilfældet¹⁾; den væsentligste grund hertil må sikkert søges i, at de vordende kirurger, barbersvendene, var pligtige at søge en stor del af deres ud-dannelse på vandringer i udlandet ligesom andre håndværks-svende; selvfølgelig gik disse rejser for de nordiske kirurgers vedkommende i reglen syd på, navnlig til Tyskland, og for de svenske kirurger måtte vejen da ofte gå over Danmark, me-dens vistnok yderst få dansk-norske kirurger søgte til Sverig²⁾.

Til disse svenske kirurger hører fra den ældste tid to med navnet Frølich (eller Frøling), fader og søn.

Gotfred Frølich, søn af Markus Frølich, har muligvis været tysk af fødsel, men var bartsvær i Sverig, da den nede-nfor nævnte søn fødtes der c. 1637; i foråret 1639 blev han bartsvær på Kronborg og i Helsingør, var pestmester 1655 og

1) Dette gælder dog selvfølgelig ikke for grænseegne; af Helsingørs tingbog for 1610 ser man således, at Dionysius Fischer fra Dillingen (Bayern), boende „udi Arrebo (?) udi Sverig“, havde foretaget en del heldige kure i Helsingør såvel for blindhed som navnlig for gevækster og oksler (betændelser, her vel særligt kirtelsvulster) på halsen. Han har vel da hørt til de omrejsende operatørers store skare, er muligvis den Dionysius Fischer, der senere blev hofbarber hos dronning Christina og lasaretmedikus i Riga, hvor han døde, eller måske fader til denne.

2) Da det muligvis vil kunne blive til nytte ved fremtidige undersøgelser, skal her nævnes de bartsværer i de gamle danske provinser, som forf. under sit arbejde tilfældigt er stødt paa.

Helsingborg. 1) Jørgen 1547. — 2) Markus c. 1580.

Kristianstad. Christopher Pedersen, bartsvær og byfoged i 1644.

Landskrone. Peder v. Breda 1547.

Lund. 1) Jakob 1555—1557. — 2) Jost 1555—1557. — 3) Casper 1557. — 4) Gert 1557.

Malmø. 1) Jens Læge (sår læge) 1532. — 2) Bastian Stub, bestalling 1559 som Wundartz hos Frederik II, ejede senere gård i Malmø, hvor han var i 1562 og 1569. — 3) Morten Sixtus à Møinichen, f. 15. Maj 1599 i Ystad, søn af nedenfor nævnte S. à M.; udenlands 1614 til 1623, i tjeneste i København og Malmø, kirurg i Malmø 1626, i København 1638 til sin død 13. Maj 1683. — 4) Cantgehrs; hans enke Sara havde bedriften i 1647. — 5) Christian Kregell, kirurg og broksnider i Malmø fra c. 1618, blev 1640 enebartsvær i Skåne, Halland og Bleking. — 6) Daniels; hans enke Gesa havde bedriften i 1647. — 7) Poul Hansen 1647, levede endnu i 1662.

Marstrand. Jakob Pomer 1583, senere hofbarber hos Christian IV.

Varberg. 1) Frants 1651. — 2) Poul, død 1656. — 3) Mikkell Thurau 1657, død i eller før 1664.

Ystad. 1) Casper 1530. — 2) Sixtus à Møinichen, søn af Andreas v. M., f. 1550 i Rostock, var bartsvær i Ystad i 1599, d. der 7. Marts 1613. — 3) Bertel 1658.

blev regimentsfeltskær 1658 og døde som sådan på Bornholm i 1678.

Hans søn, Markus Frølich, var født i Sverig c. 1637; om hans ungdom vides intet nærmere; han nævnes som feltskær og privilegeret kirurg og var stadskirurg i Kristiania før 1681; i 1684 kaldes han dels inspektør, dels generalstabsmedikus over feltkisterne nordenfjelds, men til lægerne kan han dog næppe regnes. Han var vistnok stadskirurg i Kristiania til sin død; 5. Juni 1690 blev han begravet i Aker.

Yngre i år er de næste fem kirurger, om hvilke oplysningerne er sparsomme.

Erik Helmer nævnes i 1712 som barber i Stockholm; han var søn af betjent ved Københavns vragebro Strange Helmer og vistnok født i København; senere må han være vendt tilbage til Danmark, thi han døde 1727—1728 som skibskirurg i asiatisk kompagnis tjeneste.

Gotfred Fledelius, født i Landskrona, blev eksamineret som bartskeer 18. April 1732 og fik 1732 bevilling som barber i Fredericia, hvor han blev begravet 2. Dec. 1740.

Henrik von Linden kaldes i 1734 „den svenske doktor“ i Rakkestad i Norge; rimeligvis har han været militærkirurg der, hvor han endnu var i 1750.

Lorentz Moiwyck var vistnok født i Gøteborg, hvor han kom i kirurgisk lære i 1722 og derfra 1724 til Stockholm, hvor han blev udskreven efter endt læretid. Når han er kommen til Danmark, vides ikke, men 1733 fik han eksamensbevis som bartskeer og blev samtidigt ansat som regimentsfeltskær; i 1740 blev han forflyttet til Norge, hvor han endnu levede i Februar 1761, men i 1763 var han død.

Martin Georg (Gregor) Zachaun angives at være født i Tyskland c. 1730, men i 1750 var han i hvert fald i Stockholm, hvor han da blev indskreven i kirurgisk lære; senere var han eskadronskirurg i Kolding; i 1763 kaldes han afskediget sergent og søgte da om tilladelse til at udøve kirurgien i Wil-

ster i Holsten; senere opholdt han sig i Vendsyssel, hvor han i 1772 behandlede en tyfusepidemi ved Lemvig; i 1775 klagede distriktskirurg i Lemvig J. A. Zeitz over, at han gjorde ham indpas og kalder ham da barbersvend. Han døde i Dronninglund ved Ålborg 12. Novbr. 1806.

De følgende kirurger tilhører det tidsrum, da der ved det ved Simon Crüger's initiativ i København i 1736 oprettede theatrum anatomico-chirurgicum blev givet kirurgerne i Danmark en ret fyldig både teoretisk og praktisk undervisning og krævet en eksamen af dem for at få ansættelse i statens tjeneste eller som stadskirurger. Denne for sin tid vel ansete læreanstalt synes at have draget flere svenske kirurger til sig.

Daniel Nisser, søn af regimentsfeltkær Daniel Nisser, var født 24. Jan. 1720 i Ørebro; i 1737 blev han indskreven i kirurgisk lære hos faderen i Stockholm, tog kirurgisk eksamen der 1740 og blev kompagnifeltkær 1741; senere studerede han ved amfiteatret i København, hvor han 1743 underkastede sig tentamen som overmester i flåden, men ikke synes at have bestået; var senere i Berlin og Paris til 1747 og derefter stadskirurg i Stockholm til 1749, da han efter faderen blev regimentsfeltkær i Ørebro, hvor han døde 12. Maj 1771.

August Ludvig Hünemøder var født c. 1724 i Bützow i Mecklenburg og studerede ved amfiteatret i København, hvor han 1748 tog tentamen som overmester i flåden; om han har været ansat i denne, vides ikke; 1757 tog han kirurgisk eksamen i Sverig, efter allerede fra eller før 1751 at være bleven stadskirurg i Lund, hvor han 1759 blev akademikirurg og 1768 feltkær ved lasarettet. Han døde 25. Maj 1772 i Lund.

Isak Linde var født 1733 i Linköping, studerede ved universitetet i Lund og kom 1757 i kondition hos amtskirurg J. V. Saur i København, hvor han 1759 tog tentamen som overmester i flåden. Sit øvrige liv tilbragte han i Norge, hvor han først var garnisonsfeltkær på Vardøhus 1762—1766 og derefter regimentsfeltkær 1766—1810. Fuldstændig kirurgisk eksamen ved amfiteatret tog han 1768, og 1776 fik han indfødsret.

I 1775 boede han i Meldalen, i 1787—1797 i Nordmøre (dels i Kristianssand, hvor han var stadskirurg i 1787, men flyttede bort et år efter, dels på landet), 1798—1801 i Trondhjem, 1804 i Orkedal; i 1811 døde han i Meldalen.

Christian Henrik Geffhorn, søn af stadskirurg i Venersborg Albert Henrik Geffhorn, var født c. 1734 i Stockholm og havde været i kirurgisk lære på Sveaborg; 1762 tog han tentamen som overmester i flåden ved amfiteatret i København og blev samme år underkirurg ved feltlasarettet i Kellinghusen i Holsten. I 1776 blev han stadskirurg i Åmål, gik 1795 i svensk ostindisk kompagnis tjeneste, men vendte 1805 tilbage til Åmål, hvor han døde 7. Juli 1807.

Carl Frederik Gynterhack var søn af feltskær Carl Frederik Gynterhack¹⁾ og født 1741 i Stockholm; 1760—1762 var han underfeltskær ved den svenske hær i Pommern; indstillede sig 1762 til tentamen som overmester i flåden ved amfiteatret i København, men blev rejiceret. Kirurg i Stockholm.

Frederik Gustav Boritz, f. i Stockholm, tog kirurgisk tentamen ved amfiteatret 1767, men mere om ham vides ikke.

Frants Martin Norlin var født i Stockholm, kom i kirurgisk lære 1757 og indstillede sig i 1763 til kirurgisk eksamen, men blev ikke approberet; kom i kirurgisk lære i Stockholm 10. Marts 1767 og blev udskreven med lærebrev 1770. Senere studerede han i København, hvor han 1773 blev medlem af det kirurgiske disputerselskab og i årene indtil 1782 udgav flere der holdte disputatser; i 1774 var han undermester og 1777—1791 overmester i dansk asiatisk kompagni; 1782 tog han kirurgisk eksamen ved amfiteatret og var 1788—1792 tillige amtskirurg i København. I 1782 fik han dansk indfødsret. I foråret 1791 tog han eksamen med tredje karakter ved

¹⁾ Muligvis den apotekersvend Carl Frederik Gynterhack, der for ulovlig medicinsk praksis i årene 1732—1744 jævnligt anklagedes af det svenske collegium medicum. I rigsarkivet i Stockholm findes i pakken: „Oculister og quacksalvare“ en del om ham.

det i 1785 oprettede kirurgiske akademi og blev 1791 distriktskirurg på Samsø til 1801. Efter sin afsked blev han boende på Samsø, hvor han døde 28. Febr. 1804.

Til dette og det nærmest følgende tidsrum hører en lille gruppe af nogle, i øvrigt ret ubekendte, i Sverig fødte, ueksaminerede kirurger; det synes navnlig at have været den i de tider betydelige danske skibsfart på Ostindien, ved hvilken der kunde tjenes gode penge, som har virket lokkende.

Christian Frederik Silchmüller, søn af forhenværende apoteker i Carlshavn Johan Georg Silchmüller, var undermester i dansk asiatisk kompagni 1753—1755 og døde som overmester i dette kompagni i Juli 1759 i København.

Andreas Åmann var født i Sverig; i 1776 var han i kondition hos amtskirurg J. C. Solle i København og derefter overmester i dansk asiatisk kompagni; da han nævnes mellem de kirurger, som collegium medicum i 1776 anbefalede til et af de ny distriktskirurgikater, er det muligt, at han har haft eksamen ved amfiteatret, men sikkert vides det ikke, da eksamensprotokollen for 1773—1785 er gået tabt. Han døde c. 1785 på en rejse som overmester, eller som det da hed „på havet“.

Christian Røscky, f. c. 1690 i Sverig, kom i midten af 1758 til Stege på Møen; han kaldes da en gammel svensk kirurg, der havde testimonium fra det kgl. preussiske collegium medicum; 3. Nov. 1758 fik han enebevilling som kirurg på Møen, hvor han blev til 1766, da han afstod privilegiet til J. H. Finck, og muligvis så er taget tilbage til Sverig; i Stege er han ikke død.

Daniel Valsted, f. i Skåne, kirurgisk eksamen i Stockholm, skibskirurg i den danske flåde, var i 1777 kirurg på godserne Svenstrup og Giesegård i Sjælland.

Daniel Tuscher, født i Sverig, blev i 1747 indskreven i kirurgisk lære i Stockholm og var i 1777 kirurg i Stavanger,

senere i Egersund og tillige toldkontrollør der til sin død c. 1800.

Gustav Kymell, født i Sverig, var i 1806 dansk skibskirurg i Ostindiefart.

Nærmest hertil slutter sig følgende tre svenskfødte mænd, der var knyttede til Norge i begyndelsen af det 19de århundrede.

Nikolai Cederberg, født i Gøteborg, skal have været medicinsk kandidat og den første læge, som praktiserede i Overhalden i Trondhjems amt, hvor han under en epidemi af blodgang i 1803 oprettede et sygehus på Himo, hvor „alle, som førtes did, døde; til sidst døde også lægen selv i 1804“. Da Sacklén ikke nævner ham, er hans medicinske kvalifikationer måske nok noget tvivlsomme.

Thure Liebmann havde oprindeligt studeret farmaci; under krigen 1808—1809 var han ansat som kompagnikirurg i den norske hær og blev bataillonskirurg 1813; i efteråret 1814 erholdt han afsked for at vende tilbage til Sverig; ifølge Sacklén var han chir. mag. og gjorde fra 1816 tjeneste i den svenske hær som garnisons- og senere bataillonslæge indtil 1820, da han tog afsked for at gaa i russisk tjeneste.

Johan Løfgren, født i Sverig, var i Juni 1808 kompagnikirurg i Frederiksværn og senere på defensionssskibene; 1813—18(23) boede han i Blaker, hvor han i nogen tid var ansat ved garnisonen og i mange år hjælpevaccinator.

Med F. M. Norlin dannes overgangen til det tidsrum, da det i 1785 i København oprettede kirurgiske akademi uddannede kirurger, der jævnsides med de ved universitetet uddannede medici havde ret til at udøve almindelig lægegering; thi ligesom flere andre fra denne overgangstid nøjedes Norlin ikke med eksamen ved amfiteatret, men tog som anført senere også eksamen ved kirurgisk akademi.

I dette tidsrum, fra 1785 indtil 1838, da den nuværende ensartede uddannelse for alle læger ved universitetet blev ind-

ført, er der en del danske læger, der navnlig i koleraåret 1834 gik til Sverige, og hvoraf flere blev der resten af deres liv. Om de fleste af disse findes der såvel i „Den danske Lægestand 1479—1900“ III som i „Den danske Lægestand“ 7de udgave og „Sveriges läkarehistoria“ så fyldige oplysninger, at det er tilstrækkeligt at henvise til disse arbejder.

Den første af disse læger er Jens Rahr Lachendorph (1795—1846), der kom til Sverige 1823 og blev der resten af sit liv; den næste er August Ludvig Fraenckel (1803—1848), der ikke findes i Sverigs läkarehistoria, da han i Sverige kun virkede som tandlæge fra c. 1830 til sin død 1848.

Hvad der drog disse to læger til Sverige, vides ikke, men få år efter blev en for Sverige stor ulykke årsag til, at en skare unge danske læger ilede det til hjælp; det var den store kolera-epidemi, som i 1834 pludseligt brød løs i Sverige og bredte sig til mange steder, hvor det var sparsomt med lægehjælp. De fleste af disse unge mænd er næppe dragne dertil med det mål for øje at forblive som læger i Sverige, men af de 13, som tog dertil, blev dog de følgende 6 resten af deres liv i Sverige som praktiserende læger:

Laurentius Riber Blume (1810—1900) — Numa Christiern Foersom (1802—1849) — Anton Herman Gravenhorst-Løvenstjerne (1810—1899) — Georg Wilhelm Arnholdt Jacobi (1807—1898) — Isak Gerson Jacobsen (1806—1840) — Joakim Frederik Netzler (1808—1881).

De øvrige 7 vendte efter epidemiens ophør atter tilbage til Danmark, og deres virksomhed i Sverige blev derfor kun forbigående:

L. Bertelsen (1802—1852) — C. A. Ditzel (1805—1893) — J. G. Gamborg (1794—1836) — C. Møller (1807—1884) — J. H. A. Nees (1809—1857) — A. F. Rathje (1808—1880) — G. F. Veith (1803—1840).

Alle disse mænd tilhørte som sagt det tidsrum (1785—1838), da der i Danmark uddannedes kirurger og læger ved henholdsvis kirurgisk akademi og universitetet med samme ret til at virke som praktiserende læger; og begge retninger findes

da også repræsenterede mellem disse 13 læger, af hvilke flere havde både kirurgisk og medicinsk eksamen, hvilket efterhånden blev det almindelige, indtil i 1838 de to eksaminer forenedes til den nuværende såkaldte medicinske embeds-eksamen, der kræver studentereksamen som sin forudsætning, hvilket ikke var nødvendigt for dem, der tidligere søgte uddannelse ved kirurgisk akademi.

Det er kun få danske læger med denne eksamen, som har søgt sig et nyt hjem og virkested i Sverige, og hvad årsagen har været hertil, har ikke bestemt kunnet påvises, for Bournonville's vedkommende må dog tages i betragtning, at han gennem sin i Sverige fødte moder og sin faders flerårige ophold i Stockholm var stærkt knyttet til Sverige. Den første var Johan Christian Sahl (1814—1887), der allerede 1845 nedsatte sig i Malmø; først langt senere, i årene 1873—1879, fik de følgende tre læger jus practicandi i Sverige: Oskar Xaver Frølich (1844—1904) — Ivar Frederik Christian Ammitzbøll (født 1847) — Edmond Mozart August Bournonville (1846—1904).

Den eneste nulevende danske læge i Sverige er således J. F. C. Ammitzbøll, der har bolig i Ystad.

For Norges vedkommende var forholdet jo det, at ved adskillelsen fra Danmark i 1814 var det langt overvejende antal af dets læger og kirurger danske eller norske af fødsel og uddannede ved de københavnske læreanstalter; fra det få år forud oprettede universitet i Kristiania udgik der nu en række læger, der nogenlunde kunde dække datidens trang til lægehjælp i det vidtstrakte rige, og i Norge kom derved sammensmeltningen af medicin og kirurgi til at foregå omtrent 25 år tidligere end i Danmark.

Det er først i slutningen af det 19de århundrede, at der atter kommer enkelte læger fra det ene af disse to lande til det andet og da på grund af ganske særlige forhold.

Da i året 1889 den unge danske læge, den bekendte fysiolog Panum's elev, Sophus Carl Frederik Torup (f. 1861), kaldtes til professor i fysiologi ved universitetet i Kristiania, skete det for første gang, at et af de nordiske universiteter hentede en medicinsk professor fra et af de andre lande.

Allerede en del år tidligere havde Hans Henrik Brock, søn af den norske distriktslæge M. A. Brock og født 1846 i Norge, fået licentia practicandi der (1876); han havde efter faderens død fra 1850 været opdraget i moderens fødeland, Danmark, og der taget medicinsk eksamen 1874; i en del år virkede han som læge i Norge, indtil han 1888 vendte tilbage til Danmark for at blive distriktslæge der.

Og på en tid, da kvinder endnu ikke havde adgang til medicinsk studium i Norge, har Danmark æren af at have uddannet Norges første kvindelige læge, den bekendte professor L. H. S. Dietrichson's datter Honoria Sofie Dietrichson (f. 1863), der 1895 tog medicinsk eksamen i København, samme år ved kgl. resolution fik licentia practicandi i Norge og siden har praktiseret i Kristiania.

Endnu står tilbage at nævne en række norske og svenske mænd, som Danmark skylder stor tak for i nødens stund — de to sønderjyske krige — at have ydet det og dets soldater en opofrende og uegennyttig hjælp med fare for eget liv. Om det er lykkedes her at få opsporet og nævnt dem alle, er måske tvivlsomt.

Det er i 1848—1850 de norske læger G. P. Giertsen — A. Holst — C. T. Kierulf — N. R. Parelius — A. F. V. Schroeter — J. Vogt.

I 1864: J. G. Conradi — E. Dahm — F. V. Giebelhausen — J. S. A. Hjort — C. O. H. Kahrs — C. G. M. Koren — D. G. Martens — E. G. O. Nissen — T. D. Reymert — S. D. Schiøtz, der døde under felttoget.

De fleste af de svenske mænd, der i 1848—1850 ydede Danmark deres hjælp som læger, vil man forgæves søge i „Sveriges läkarehistoria“; det var begyndere i lægekunsten,

hvem livet senere førte ind på andre baner; men som danske militærlæger i tider, hvor enhver om end nok så uøvet hjælp var dyrebar, skal de her mindes.

Det var de to læger J. M. Flyborg og J. G. H. Kinberg, den senere systemmand ved Gøteborgs sjukhus C. A. Jæderström, feltskærmester i Stockholm J. A. Walter samt to næsten helt ukendte, Carl J. Lundgren, der skal have været underlæge i den svenske flåde og efter krigen forblev i København, hvor han døde 19. Okt. 1855, og „elev ved Karolinska Institutet“ Nordström, hvis fornavne er lige så ubekendte som hans skæbne¹⁾.

Langt aneligere er rækken af de svenske læger, der i 1864 virkede som læger i den danske hær: J. A. Björkmann — A. Eckerbom — E. M. Edholm — J. H. A. Falck — C. A. Haak — L. T. Hulting — M. Lagerløf — C. I. T. Lundbergh — G. V. Miltopé — A. C. Nyström — N. E. Nyström — C. G. Santesson — Z. F. A. Stenkula — C. A. I. Svensson — A. Werner — E. O. T. Westerlund.

Til alle disse norske og svenske mænd — de endnu levende, de dødes minde — står Danmark i dyb taknemlighedsgæld.

Er den gensidige udvekslen af læger mellem de nordiske lande vel nu afsluttet for lange tider, måske for bestandigt, da hvert af landene kan uddanne tilstrækkeligt mange læger, måske snarest for mange, til eget behov, har der på den anden side allerede længe været en i modsætning til tidligere tider livlig og intim forbindelse mellem de nordiske universiteter og dermed følgende lyst til videnskabeligt studium ved disse og samarbejde på adskillige områder, og her skal da særligt fremhæves den gæstfrihed, hvormed danske medicinske studerende i en lang årrække har været modtaget ved Lunds universitet, når de søgte dertil for at drive dissektionsstudier,

¹⁾ B. Schöldström: Svenskarne under Dannebrogen 1848—1850.

som det i forhold til de studerendes antal ringe materiale hindrede dem i at få tilstrækkelig øvelse i under studiet i København.

Også på andre områder er forbindelsen stadigt vokset. I en lang årrække har der sjældent ved noget af de nordiske universiteter været afholdt en konkurrence om en medicinsk lærestol, uden at der da har været tilkaldt dommere fra begge eller i det mindste et af de to andre lande; og gennem forskellige stadigt tilbagevendende kongresser har samarbejdet og det så betydningsfulde personlige samvær stadigt fået ny impuls. Her skal da særligt nævnes de „Skandinaviske Naturforsker møder“, ved hvilke lægevidenskaben altid har haft en eller flere sektioner, de „Nordiske Kongresser for Kirurgi og Medicin“, der med visse mellemrum har holdt møder siden 1893 og 1896, samt senere enkelte specialkongresser.

Og ikke mindst er samarbejdet for lægevidenskabens vedkommende kommet til orde gennem en række fælles nordiske tidsskrifter, dels almindelige — Nordiskt medicinskt Arkiv — (siden 1869) — Nordisk Tidsskrift for Therapi (siden 1902), dels specielle — Gynækologiske og obstetriciske Meddelelser (1877—1893) — Nordisk ophthalmologisk Tidsskrift (1889—1893), som vel ikke alle har kunnet bestå i kampen for tilværelsen, der i små lande har vist sig særlig vanskelig for de tidsskrifter, som navnlig skal søge deres støtte inden for specialisternes begrænsede kredse, men som dog alle er vidnesbyrd om, at der hos Nordens læger er en trang til ved samarbejde at hævde deres selvstændighed på lægevidenskabens område.

BILAG.

I.

O. Sperling's oration til dronning Christina.

Ser:^{ma} Regina Clem:^{ma} Domina.

Advolor pedibus tuis et veluti numen aliquod coelitus demissum Majestatem Tuam humillime veneror, cujus gloria, licet per universum longe lateque pateat orbem doctorumque et bonorum omnium celebrata sit encomiis, nihilo minus famâ ipsâ longe eam augustiorem deprehendo, dum istam masculi vultus atque oris Tui Majestatem Regiâ benignitate præsentî mihi contemplari conceditur.

Quem admodum enim ex lucis presentîâ haud procul abesse solem intelligere nobis licet, ita serenus ille vultus et generosus Tuus animus cum Majestate mistam benignitatem hoc est meram divinitatem non tantum spirat sed viva voce loquitur.

Magnum certe fateor, quod Divi Gustavi filia rebus undique præclare gestis Magna es lateque imperas, at illud majus est, quod Imperio Tui hoc est Sapientiâ et Prudentiâ major Te ipsa appares atque ut Aquila in nubibus inter aves, ita Tu inter bonos et principes Ter Optuma Maxuma et Princeps imo Phoenix unica existis.

Magnum utique quod humeris Tuis sola universum Regnum sustines tuamque salutem saluti subditorum posteriorem ducis: Verum istud longe majus est quod ista animi Tui magnitudine et cognatione quadam solis coelestâ etiam ad hæc inferiora (et) ad nos humiles exterosque et fortunæ telis impetitos demittere te non dedignaris.

Nolo vero in publico hic peccare commoda, qui non orator huc accessit sed tantarum vir[tu]tum admirator et oculi spectator, nec Majestatem tuam prolixa sermone morabor, ne aut in Majestatem ipsam peccare aut aures Tuas adulari, quam artem nunquam didici, aut vero tenui oratione tantæ gloriæ Tua tantisque laudibus detrachere quicquam videor.

Ægyptios proinde imitatus Sacerdotes, qui Deos suos haud aliter quam tacendo adorare solebant, istam augusti oris Tui Majestatem animique sublimis divinitatem, cui æternitas debetur, religioso potius silentio submissee venerabor.

(Efter dronningens svar herpå har det åbenbart været Sperling's hensigt at give følgende gensvar, rimeligvis det samme, der, som omtalt, på grund af omstændighederne blev afgivet på italiensk.)

Ex quo divini Tui oris eloquium his auribus hausi, nihil in illo peregrinum deprehendi, sed ab ipsissimo fonte profluens, nativo decore suum, nominem imitans, nemini imitabile.

(Der findes koncepter til tre udkast til orationen; her er givet den, der sandsynligst har været den endelige.)

II.

O. Sperling's bestalling som svensk livmedikus.

Wir Christina etc. Thun Kundt hiemit, demnach Unss die sonderbare erudition und experientz, so der Ehre Vest und hochgelehrte Doct. Otto Sperling in Facultate Medica erlanget, höchlich gerühmet wurde, So haben Wir in ansehung dessen undt auss andern bewegenden Uhrsachen mehr, denselben zu Unserm Medico constituiren und bestellen wollen, Thun auch solches hiemit und in Krafft dieses constituiren und bestellen, Ihn Doct. Otto Sperling zu Unserm Medico dergestellt, und also, dass Er zuzorderst Unss und Unserer Chron getreuer, holdt und gewertig sein, Unsere und deroselben nutzen und bestes zu Jeder Zeit suchen und befördern, Schaden undt Unheil aber in Zeiten warnen undt auch aller möglichkeit abwenden helffen solle. Insonderheit soll er Unss so oft es von nøthen und von Ihme begehret wirdt mit gutem Rath und Chur Seinem besten Verstande nach fleissig auffwarten, dass jenige und wass Ihme von Unss committiret wirdt, getreulich verrichten, auch sonsten im übriges alles dass jenige thun undt leisten, wass einem getreuen Medico undt Diener von solcher qualitet Ampts und Pflichten halben eignet und gebühret. Bestellt wir dan auch Ihn in Seinem Ampts geschäften undt verrichtungen Als Unsere Diener in gnaden maintainiren und schützen wollen Damit Er nun diese Seine charge mit desto besseren respect undt auskommen führen möge, als haben Wir Ihme zu einem Jährlichen tractement dass jenige und so viel als andere Unsere Hoff undt Leib Medici zu empfangen haben, verordnet undt bewilliget, so Ihme auss Unserer Königl. Cammer alhie Jedesmahl endrichtet undt bezahlet werden sollen.

Wir ersuchen hierauff alle und jede, wass Condition und Dignitet dieselbe sein, nach eines Jeden Standes erheischung, in freundschaft, gunst und gnaden, denen Unserigen aber so wohl hohen als niedrigen Bedienten undt angehörigen, befehlen wir hiemit gnädigst und ernstlich, dass Sie mehrermeldte Doct. Otto Sperling für Unsere Medicum erkennen, hallten, ehren und respectiren, auch Ihme in Seinen Ampts verrichtungen allen respective gunstigen undt geneigten guten willen, manutementz undt beförderung erweisen. Bestellt den auch Unser Reichs Schatzmeister auch respective Reichs und Cammer Rätthe Ihme Dr. Sperling solch sein tractement jedesmahl zu rechter Zeit endtrichten sollen.

Uhrkundtlich haben Wir dieses Eigenhändig unterschrieben undt mit Unserm Königl. Secret Insiegell bekrefftigen lassen. So geschehen auf Unserm Königl. Schloss und Residentz Stockholm den 19. Octobris Anno 1653.

Christina.

Christoff Friedrich von Schwalch.

III.

Bryllupsskrift til Hans Horst.

L. Banck. Norcop. Gothi Philos & J. U. D. ac Profess. Frisii: Allocutio nuptialis. Clarissimo et Excellentissimo Viro D. Johanni Georgio Horstio, Wardebergâ Hallando, Medicinæ Doctori experientissimo, Chymico celeberrimo, et Schaniensium Practico felicissimo, amico suavissimo, et conjunctissimo. Sponso. Ut et castissimæ et pudicissimæ Matronæ Annæ Jesperi Petri F. Prudentissimi et Circumspecti, D. Nicolai Georgii, Consulis Coroniensis, cum vitam ageret, primarii, relictæ viduæ. Sponsæ. Fædus connubiale, solenni ritu, ac pompâ debitâ, die 4. Julii 1652, contrahentibus, transmissa et amicissimé sacrata.

Franckeræ 1652.

(Her er kun tilegnelsen gengivet; efter denne følger selve det kortfattede latinske skrift.)

IV.

O. L. Bjørnstrøm's bestalling som svensk hofmedikus.

Wij Friedrich med Guds Nåde Sweriges, Giøthes och Wändes Konung p. p. Landtgrafwe till Hessen p. p. Giøre witterliget, att såsom hos Oss i nådig Åtanke kommit, den stora Erfarenhet og mogna Kundskap, som Medicinæ Doctoren Oss älskelig Olave Leopold Biørnstrøm, under dess widlyftiga Resor, genom de flästa Orter af Europa, uti Medicinen sig förwärfwat, hwarå nu nyligen, genom den Högstas Bistand och Wälsignelse ett märkeliget och berømwärdt Prof å daga lagt, hwarigenom Wij blifwit i Nåder för-anlåten att gifwa honom något Teckn af Wår Kongl. Nåd och Gunnst, till dess widare Upmuntran; Altså wele Wij härmed, och i Kraft af denne Wår øpne Fullmact, nådeligen hafwa förordnadt honom Olave Leopold Biørnstrøm till Wår Hoff-Medicus, med den Heder och Rang, som dertill hører doch utan någon Löhns Åtniutande derwid.

Det alla, som wederbør hafwa sig hørsammeligen att efterätta. Till yttermera Wissa hafwa Wij detta med egen Hand underskrifwit, och med Wårt Kongl. Sigill bekräfta låtit.

Carlberg d. 3^{die} Augusti 1747.

Friedrich.

Samuel Stierncrona.

Hoff-Medici Fullmact för Doctor Biørnstrøm.